

تخت جمشید (پارسه یا تخت جمشید)

تخت جمشید-پارسه یا تخت جمشید نام یکی از شهرهای باستانی ایران است که سالیان سال پایتخت هخامنشیان بوده است. اسکندر مقدونی سردار یونانی به ایران حمله کرد و تخت جمشید را به آتش کشید. اما ویرانه‌های این مکان هنوز هم در مرودشت در نزدیکی شیراز مرکز استان فارس برپا است. تخت جمشید هم‌اکنون یکی از آثار جهانی ثبت شده ایران در یونسکو است.

تخت جمشید نام امروزی «پارسه» است. «پارسه» از زبان پارسی باستان است و یونانیان آن را پرسپولیس (به یونانی یعنی «پارسه شهر») خوانده‌اند. این بنا را تخت جمشید یا قصر شاهی جمشید پادشاه اسطوره‌ای ایران مینامند که در شاهنامه فردوسی آمده است. آنگونه که در منابع متعدد و گوناگون تاریخی آمده است ساخت تخت جمشید در حدود ۲۵ قرن پیش در دامنه غربی کوه رحمت، به عبارتی میتر یا مهر و در زمان داریوش کبیر آغاز گردید و سپس توسط جانشینان وی با تغییراتی در بنای اولیه آن ادامه یافت. بر اساس خشت نوشته‌های کشف شده در تخت جمشید، در ساخت بنای تخت جمشید معماران، هنرمندان، استادکاران، کارگران، زنان و مردان بی‌شماری شرکت داشتند که علاوه بر دریافت حقوق از مزایای بیمه کارگری نیز استفاده می‌کردند. ساخت تخت جمشید این مجموعه بزرگ و زیبا بنا به روایتی ۱۲۰ سال به طول انجامید.

وسعت کامل کاخ‌های تخت جمشید ۱۲۵ هزار متر مربع است که بر روی سکویی که ارتفاع آن بین ۸ تا ۱۸ متر بالاتر از سطح جلگه مردوشت است، بنا شده‌اند و از بخش‌های مهم زیر تشکیل یافته است:

ورود سکو، دو پلکان است که روبروی یکدیگر و در بخش شمال غربی مجموعه تخت جمشید قرار دارند که همچون دستانی است که آرنج خویش را خم کرده و بر آن است تا مشتاقان خود را از زمین بلند کرده و در سینه خود جای دهد. این پلکان‌ها از هر طرف ۱۱۱ پله پهن و کوتاه (به ارتفاع ۱۰ سانتیمتر) دارند. بر خلاف عقیده بسیاری از مورخین که مدعی بودند ارتفاع کم پله‌ها به خاطر این بوده که اسب‌ها نیز بتوانند از پله‌ها بالا بروند، پله‌ها را کوتاه‌تر از معمول ساخته‌اند تا راحتی و ابهت میهمانان (که تصاویرشان با لباسهای فاخر و بلند بر دیوارهای تخت جمشید نقش بسته) هنگام بالا رفتن حفظ شود. بالای پلکان‌ها، بنای ورودی تخت جمشید، «[دروازه بزرگ]» یا «[دروازه خشایارشا|دروازه خشایارشا]» یا دروازه ملل، قرار گرفته است. ارتفاع این بنا ۱۰ متر است. این بنا یک ورودی اصلی و دو خروجی داشته است که امروزه بقایای دروازه‌های آن برجاست. بر دروازه غربی و شرقی طرح مردان بالدار و بر و طرح دو گاو سنگی با سر انسانی حجاری شده است. این دروازه‌ها در قسمت فوقانی با شش کتیبه میخی تزیین یافته‌اند. این کتیبه‌ها پس از ذکر نام اهورامزدا به اختصار بیان می‌کند که: «هر چه بدیده زیباست، به خواست اورمزد انجام پذیرفته است.»

دو دروازه خروجی تخت جمشید یکی رو به جنوب و دیگری رو به شرق قرار دارند و دروازه جنوبی رو به کاخ آپادانا، یا کاخ بزرگ بار، قرار دارد.

کاخ آپادانا در تخت جمشید در شمال و شرق دارای دو مجموعه پلکان است. پلکان‌های شرقی این کاخ که از دو پلکان - یکی رو به شمال و یکی رو به جنوب - تشکیل شده‌اند، نقوش حجاری شده‌ای را در دیوار کناره خود دارند. پلکان رو به شمال نقوش‌هایی از فرماندهان عالی‌رتبه نظامی مادی و پارسی دارد در حالی که گل‌های نیلوفر آبی را در دست دارند، حجاری شده است. در جلوی فرماندهان نظامی افراد گارد جاویدان در حال ادای احترام دیده می‌شوند. در ردیف فوقانی همین دیواره، نقوش افرادی در حالی که هدایایی به همراه دارند و به کاخ نزدیک می‌شوند، دیده می‌شود.

بر دیواره پلکان رو به جنوب تصاویری از نمایندگان کشورهای مختلف به همراه هدایایی که در دست دارند دیده می‌شود. هر بخش از این حجاری اختصاص به یکی از ملل دارد که در شکل زیر مشخص شده‌اند :

۱- مادی‌ها ۲- عیلامی‌ها ۳- پارت‌ها ۴- سغدی‌ها ۵- مصری‌ها ۶- باختری‌ها ۷- اهالی سیستان ۸- اهالی ارمنستان ۹- بابلی‌ها ۱۰- اهالی کلیکیه ۱۱- سکا‌های کلاه‌تیزخود ۱۲- ایونی‌ها ۱۳- اهالی سمرقند ۱۴- فنیقی‌ها ۱۵- اهالی کاپادوکیه ۱۶- اهالی لیدی ۱۷- ارخوزی‌ها ۱۸- هندی‌ها ۱۹- اهالی مقدونیه ۲۰- اعراب ۲۱- آشوری‌ها ۲۲- لیبی‌ها ۲۳- اهالی حبشه

کاخ آپادانا از قدیمی‌ترین کاخ‌های تخت جمشید است. این کاخ که به فرمان داریوش بزرگ در تخت جمشید بنا شده‌است، برای برگزاری جشن‌های نوروزی و پذیرش نمایندگان کشورهای وابسته به حضور پادشاه استفاده می‌شده‌است.

این کاخ توسط پلکانی در قسمت جنوب غربی آن به «کاخ تچرا» یا «کاخ آینه» ارتباط می‌یابد. کاخ آپادانا تخت جمشید از ۷۲ ستون تشکیل شده‌است که در حال حاضر ۱۴ ستون آن پابرجاست ته ستونهای ایوان کاخ گرد ولی ته ستونهای داخل کاخ مربع شکل میباشند.

تچر یا تچرا به معنای خانه زمستانی می‌باشد. این کاخ نیز به فرمان داریوش کبیر در تخت جمشید بنا شده و کاخ اختصاصی وی بوده‌است. روی کتیبه‌ای آمده : «من داریوش این تچر را ساختم.»

این کاخ یک موزه خط به شمار می‌رود از پارسی باستان گرفته در این کاخ کتیبه وجود دارد تا خطوط پهلوی بالای ستون‌ها از نمای جلویی‌های مصری استفاده شده‌است. قسمت اصلی کاخ توسط داریوش بزرگ و ایوان و پلکان سنگی جنوبی توسط خشایار شاه و پلکان سنگی غربی توسط اردشیر دوم بنا شده‌است.

یکی دیگر از کاخ‌های تخت جمشید کاخ هدیش است. این کاخ که کاخ خصوصی خشایار شاه بوده‌است در مرتفع‌ترین قسمت صفت تخت جمشید قرار دارد. این کاخ از طریق دو مجموعه پلکان به کاخ ملکه ارتباط دارد. احتمال می‌رود آتش سوزی از این مکان شروع شده باشد به خاطر نفرتی که آنتی‌ها از خشایارشا داشتند به خاطر به آتش کشیده شدن آتن به دست وی. رنگ زرد سنگ‌ها نشان دهنده تمام شدن آب درون سنگ‌ها به خاطر حرارت است. اینجا مکان کوچکی بوده ۶*۶ ستون قرار داشته‌است. به خاطر ویرانی شدیدی که شده اطلاعات زیادی در مورد این کاخ تخت جمشید در دسترس نیست خیلی‌ها از اینجا به عنوان کاخ مرموز نام برده‌اند. هدیش به معنای جای بلند می‌باشد و چون خشایار شاه نام زن دوم او هدیش بوده‌است نام کاخ خود را هدیش می‌گذارد این کاخ در جنوبی‌ترین قسمت صفت قرار دارد و قسمت‌های زیادی از کف از خود کوه می‌باشد.

یکی دیگر از کاخ‌های تخت جمشید کاخ ملکه است، این کاخ توسط خشایارشا ساخته شده‌است و به نسبت سایر بناها در ارتفاع پایین‌تری قرار گرفته‌است. بخشی از این کاخ در سال ۱۹۳۱ توسط شرق‌شناس مشهور، پرفسور ارنست امیل هرتزفلد، خاکبرداری و از نو تجدید بنا شد و امروزه به عنوان موزه و اداره مرکزی تأسیسات تخت جمشید مورد استفاده قرار گرفته‌است.

کاخ صد ستون یکی دیگر از کاخ‌های تخت جمشید است، وسعت این کاخ در حدود ۴۶۰۰۰ مترمربع است و سقف آن به وسیله صد ستون که هر کدام ۱۴ متر ارتفاع داشته‌اند، بالا نگه داشته می‌شده‌است.

یکی دیگر از کاخ‌های تخت جمشید کاخ شورا است. به این مکان کاخ شورا یا تالار مرکزی می‌گویند. احتمالاً شاه در اینجا با بزرگان به بحث و مشورت می‌پرداخته‌است. با توجه به نقوش حجاری شده از

یکی از دروازه‌ها شاه وارد میشده و از دو دروازه دیگر خارج می‌شده‌است. به این دلیل به این جا کاخ شورا می‌گویند که در اینجا دوسر ستون انسان وجود داشته که جاهای دیگری نیست و سر انسان سمبل تفکر است.

مجموعه کاخ‌های تخت جمشید، در سال (۳۳۰ پیش از میلاد) به دست اسکندر مقدونی به آتش کشیده شد و تمام بناهای آن به صورت ویرانه در آمد. از بناهای بر جای مانده و نیمه ویرانه، بنای مدخل اصلی تخت جمشید است که به کاخ آپادانا معروف است و مشتمل بر یک تالار مرکزی با ۳۶ ستون و سه ایوان ۱۲ ستونی در قسمت‌های شمالی، جنوبی و شرقی است که ایوان‌های شمالی و شرقی آن به وسیله پلکان‌هایی به حیاط‌های مقابل متصل و مربوط می‌شوند. بلندی صفا در محل کاخ آپادانا ۱۶ متر و بلندی ستون‌های آن ۱۸ متر است. این مجموعه در فهرست آثار تاریخی ایران و نیز در فهرست میراث جهانی یونسکو به ثبت رسیده است.

در دوره نو و با بازگشت و پیدایش حس میهن خواهی در میان ایرانیان و ارج گذاری به گذشتگان این سرزمین شهر تخت جمشید اعتبار بسیاری یافت. در زمان حکمرانی خاندان پهلوی در ایران به بنای تخت جمشید توجه فراوانی گردید و محمدرضاشاه پهلوی جشن‌های پادشاهی خویش را در این سازه کهن انجام می‌داد. امروزه می‌توان تخت جمشید را نام‌آورترین و دوست‌داشتنی‌ترین سازه در ایران و در میان ایرانیان و همچنین نماد شکوه گذشتگان دانست.

یکی از هنرهای معماری در تخت جمشید این است که نسبت ارتفاع سر درها به عرض آنها و همین طور نسبت ارتفاع ستون ها به فاصله بین دو ستون نسبت طلایی است. نسبت طلایی نسبت مهمی در هندسه است که در طبیعت وجود دارد. این نشانگر هنر ایرانیان باستان در معماری است.

تخت جمشید مملو از شگفتی و فرهنگ درخشان مردمانی است که حتی ویرانه های آن امروز پس از گذشت ۲۵۰۰ سال مورد تحسین هر بیننده ایرانی و غیر ایرانی قرار می گیرد.

تا کنون بیش از ۳۰ هزار گل نبشته از کاوش های تخت جمشید به دست آمده که از نظر ابعاد و متن کوچک هستند اما به لحاظ محتوا از با ارزش ترین اسناد دوران هخامنشی به شمار می روند. بر اساس این گل نبشته های یافت شده از تخت جمشید که اکنون بیشترشان در آمریکا نگهداری می شوند مشخص شده که در این دوران، به کارگران دستمزد پرداخت می شد، حقوق زن و مرد برابر بود، زنان می توانستند کار کنند و یا کار نیمه وقت داشته باشند، زنان از حق ارث برابر برخوردار بودند، مادران از حقوق زایمان و کودکان از حمایت های اجتماعی بهره مند می شدند. این تامین اجتماعی که به قول خانم پروفیسور کخ حتی امروزه در کشوری مانند آلمان هم به صورت کامل انجام نمی شود، برای ۵۰۰ سال پیش از میلاد به معجزه شبیه است. بی شک گل نبشته های اداری تخت جمشید، سندی قطعی و بی چون و چرا از نظام اداری و اجتماعی دوران هخامنشان هستند.

